

Byla jednou jedna Amerika: K otázce Jihu a jižanství

Autor: Karel Veliký

V návaznosti na naše nedávné dva články, „**Abychom vlekli člun lichvářů**“ a „**Fašistou se člověk nestává...**“, pojednávajících o „Spartě a jižanech“, jak nám je v knize *Sparte e les Sudistes* vyložil **Maurice Bardèche**, zveřejňujeme ještě ukázky z románu Walkera Percyho **Věčný divák**. Dokonale totiž rozvádí a konkretizuje Bardècheovo: „Ti, komu říkám Jižani, jsou muži, usilující žít podle ‚přirozenosti věcí‘ a snažící se je uvádět na pravou míru toliko zdvořilostí a šlechtností.“ Což u nás, kde představa o jižanství zůstává zúžená na buranské *rednecks* kleštěcí nevinné černochoy a vraždící mírumilovné (ač sjeté) hippies, zní – jak nám i potvrdila jedna čtenářská reakce – naprosto pochybně, nepatřičně, zkrátka neuvěřitelně. Nuže, takto v padesátých letech minulého století líčí své (původní) jižanské prostředí „stará aristokratka“, tetinka hlavního hrdiny románu, onoho „věčného diváka“, a zároveň je vymezuje vůči (moderní) americké prostřednosti téhož období:

„Celá ta léta jsem předpokládala, že pro nás dva mají slova zhruba stejný význam, že jistým lidem, a klidně řeknu lidem z vyšší vrstvy, je společný určitý okruh významů, jisté způsoby a jistá ušlechtilost, a že je to pro ně přirozené jako dýchání. Ve významných okamžicích života, jako je úspěch, nezdár, svatba nebo smrt, naši lidé vždycky projeví přirozený instinkt a chovali se, klidně to řeknu, s přirozenou pietou ušlechtilého člověka. Bez ohledu na všechno, co jsme kdy udělali nebo neudělali, tohle jsme si zachovali. S něčím se ti svěřím. Nestydím se používat slovo třída. A ještě k něčemu se přiznám. Lidé z mé třídy jsou obviňováni z toho, že se považují za něco lepšího. To si piš, že jsme lepší než ostatní. Jsme lepší, protože se nevyhýbáme svým povinnostem k sobě a k druhým. Neděláme ze sebe utlačovanou menšinu a nevydíráme vládu. Nechceme být průměrní jen proto,

že je takový kdekdo. Ano, já vím, že v dnešní době slýcháme spoustu lichotivých řečí o tom tvém slavném obyčejném člověku – víš, pro mne je příznačné už to, že mu takové označení naprosto vyhovuje, mluví vlastně samo za sebe, protože ho přesně vystihuje. Je obyčejný, a když říkám obyčejný, myslím prachobyčejný. Naše civilizace se vyznamenala. Nakonec se neproslaví technickými vynálezy ani velkými válkami, ale novou morálkou. Naše civilizace jako jediná v dějinách povýšila průměrnost na národní ideál. I jiné civilizace byly zkažené, ale tu nejzatracenější zkaženost jsme vynalezli my. Nekonají se veřejné orgie, po ulicích neteče krev, novorozenci se neshazují z útesů. Nic takového. Jsme citliví lidé a vyděsí nás každá maličkost. Naše morálka, pravda, uhnívá. Naše národní povaha smrdí až do nebe. Ale nikdy jsme nebyli laskavější. Když nás něco dojme, reagujeme tak pohotově a vřele, že by se za to nemusela stydět žádná prostitutka. Zlodějny, chlípnost, lži a smilstvo jsme tady už měli. Nové je ovšem to, že lháři, zloději, děvky a smilníci naší doby zatoužili po uznání, a je-li jejich zpověď dostatečně působivá, dostatečně věrohodná a srdceryvně upřímná, dostává se jim uznání široké veřejnosti. Ano, v tomto nám upřímnost nechybí. To nepopírám. Neznám nikoho, kdo by dnes nebyl takto upřímný. Taková Didi Lowellová je ta nejupřímnější osoba, co znám – vždycky když se s někým vyválí v posteli, dělá to naprosto upřímně. Jsme ti nejupřímnější a taky nejlhostejnější lidé, kteří se kdy brodili stokou dějin. Ne, mladý příteli, nestydím se používat slovo třída. Tam venku se říká, že se považujeme za něco lepšího. To si piš, že jsme lepší! A nemysli si, že to nevědí. Něco ti řeknu. Jestli je ten váš obyčejný člověk vrcholem, ke kterému lidstvo tři tisíce let směřovalo, pak mi nezbyvá než vyjádřit svou radost nad tím, že se můžu stáhnout ze scény. Možná, jsme jenom hříčka přírody. Nevím. Ale jednu věc vím jistě: žijeme podle svého přesvědčení a umíráme podle svého přesvědčení, a ať jsou bohové na onom světě, jací chtějí, podíváme se jim hrdě do očí. (...) Udělala jsem pro tebe, co jsem mohla. Ze všeho nejvíc jsem ti chtěla předat dědictví mužů našeho rodu, duševní vytríbenost, eleganci, smysl pro povinnost, neokázalou šlechetnost, milé vystupování, galantnost k ženám – jediné dobré věci, které si Jih vždycky zachoval a jediné věci, na kterých v životě opravdu záleží.“

Tolik tetinka. On, „věčný divák“, je totiž už jiný, jaksi „moderní“. Po tomto dlouhém monologu ho tedy stará žena žádá o vysvětlení: „Vím, že nejsi zlý chlapec – kéž bys byl [zdůrazněno námi]. Cím to, že ti tohle všechno nikdy nic neříkalo?“ A on odpoví:

„Těžko říct. Tvrdíš, že nic z toho, co jsi řekla, mi nikdy nic neříkalo. To není pravda. Naopak. Všechno, co jsi mi kdy řekla, si dobře pamatuju. Vlastně nad tím celý život přemýšlím. To, co mi vadí, a vadí není nepřesnější výraz, se nedá vyjádřit obvyklými slovy. Abych byl upřímný, neumím to vyjádřit vůbec.“

Z celkového vyznění románu však důvod změny „věčného diváka“ vyplývá zcela jasně. Jak se

totiž prostředí jižanské aristokracie pod rostoucím tlakem hrnoucí se masy moderny drolilo a rozvolnilo, ztratil v něm jednotlivce, každičkový jeho mladý příslušník, oporu, o kterou by se ve svých případných slabostech, vybočeních a poklescích, mohl opřít. Stojí vůči výzvám nikoli v hustém „šiku“ daných hodnot a principů svého stavu (jak existenciálního, tak právního), ale takřka sám. A jen málokdo a vzácně převzácně má tolik síly, aby sám v sobě opanoval dostatečně mocné těžiště, ono Bardèchem nárokované „niterné fórum“, jež mu umožní pružně ustát všemožné poryvy a převraty doby („i ty nejpevnější zásady, jimiž se lidé řídí, mohou se ze dne na den zhroutit,“ říká si mladý mnich v **Mišimově Zlatém pavilonu**). Percyho hrdina se tak pod tlakem společenských norem „**osamělého davu**“ (Riesman) zploštuje na průměr:

„Teta mě zase začala mít ráda. Od chvíle, kdy si konečně připustila to, co už léta tvrdila – že rodina Bollingů už není co bývala, a já nejsem žádný její hrdina, ale úplně obyčejný člověk – vycházíme spolu velice dobře. Oběma ženám připadám komický a obě se často smějí na můj účet.“

Pravda, v nové společnosti ztracený „věčný divák“ se pokoušel ještě „hledat“ důstojné nové místo v životě, jakkoli si byl dobře vědom, že takové „hledání“ není nic, co by sneslo srovnání s tetiným pojetím „správného života“, ale marně, nenašel je:

„V den svých třicátých narozenin sedím na houpacím kolotoči, čekám na Kate a na nic nemyslím. Začíná třicátý první rok mé ponuré pozemské pouti a já vím míň, než jsem kdy věděl, nenaučil jsem se nic než na první pohled rozeznat svinstvo, po otci jsem nezdědil nic než nos na svinstvo, na všechny druhy sraček, které existují – to je to jediné, v čem vynikám – , celý svět mi smrdí svinstvem a vlastně žiju ve století svinstva, v zasraném hajzlu vědeckého humanismu, který uspokojuje všechny potřeby a produkuje lidi bez tváře, vlídné tvořivé lidi, kteří si hoví jako hovníválové...“

Přesto se tak docela nevzdává, neutíká, neizoluje. Na otázku „co hodláš dělat“ odpovídá pokrčením ramen:

„Můžu dělat jen jedno – naslouchat lidem, pozorovat, jak hledají své místo v životě, pomáhat jim najít cestu z temnot a dovolit jim, aby pomáhali oni mně. Pro to všechno mám dobré a sobecké důvody. Ještě se musím rozhodnout, jestli se takové povolání provozuje líp u benzinové pumpy nebo... [v doktorské ordinaci, to by se ovšem nejdřív musel přihlásit na medicínu] a pokud jde o mé hledání, nemám nejmenší chuť se nějak rozepisovat. Za prvé, jak prohlásil velký dánský filosof, nemám právo vyjadřovat se o podobných věcech jinak než povznášejícím způsobem. Za druhé, nemohl bych v tom směru někoho povznášet, protože jsem

se narodil až v době, kdy už je na nějaké povznášení světa příliš pozdě a člověk může jenom čas od času zasáhnout na pravém místě – a kdo ví, jestli kopanec do zadku není nakonec totéž co povznášejší skutek.“

Kdo četl *Chaos*, **Ferriho** „pamflet proti době“, nikoli náhodou shledává podobnost tohoto vyznání s některými tirádami Eugenia Dorsiho. A proč vlastně „Věčný divák“? Aristokratický potomek velkých otrokářů a kurážných konfедераčních důstojníků si totiž nárokuje Objev společenské „alternativy“, na kterou nikdo z jeho předků prý jaktěživo nepřišel, přestože nám, moderním Čechům (a bělochům vůbec?), tato taktika (či dokonce strategie!) povšechně jistě přijde jako to nejsamozřejmější na světě:

„Spočívá v tom, že člověk v kritické životní situaci nemusí koneckonců reagovat žádným z tradičních způsobů. Nemusí. Může se prostě stáhnout. Ničeho si nevšímat. Dělat si, co chce, pokrčit rameny, otočit se na patě a jít od toho. Totálně vycouvat. Proč by měl koneckonců jednat jako člověk? Je to neuvěřitelně jednoduché, jako všechny velké objevy.“

Ano, je v tom i kus jüngerovského anarchy (viz *Chaos* s. 121nn), i onoho „**zvláštního typu člověka**“, jenž ve vnějším světě teď nenalézá oporu, neboť řád a instituce, jež by mu v tradiční kultuře umožnily plně se uplatnit, tzn. uskutečňovat principy a hodnoty, v nichž se poznává, se v tomto výměru světa již nevyskytují (*Jezdit na tygru* s. 38n), vždy mu však naopak hrozí, že ze své osamělé uzoučké stezky sklouzne do propasti „posledního člověka“. A to je právě i případ „věčného diváka“.

Walker Percy, **Věčný divák**, Prostor 2000 (přel. J. Linková), patří k velkým existenciálním dílům poválečné éry.

Jak příznačně téma „aristokratického ztracence“ z Jihu zpravoval Hollywood, ukazuje snímek „**Člen klanu**“ (1974, r. Terence Young). Upíjející se Breck Stancill v přesvědčivém podání Richarda Burtona by jistě mohl být „věčným divákem“ po letech „zasahujícím na pravém místě“. Naopak Joseph Cotten jako konfедераční plukovník Jonas ze spaghetti-westernu *I crudeli* (1967, r. Sergio Corbucci), tedy „Kruťáci“ (u nás k vidění pod názvem „**Křiváci**“), by zase mohl být, ač jde o jen „camp“ karikaturu onoho Typu, jejich společným předkem. „Pamatujme na **Alamo**“.

Na závěr chceme zdůraznit, že aristokratická tetinka se ve svém monologu patrně vymezuje právě i proti starověké **Spartě**, kde při jednom svátku chlapci bývali veřejně bičováni do krve a nedochůdčata tam zabíjeli trvale. Což je křesťanské zbožnosti Jihu samozřejmě vzdálené a cizí.